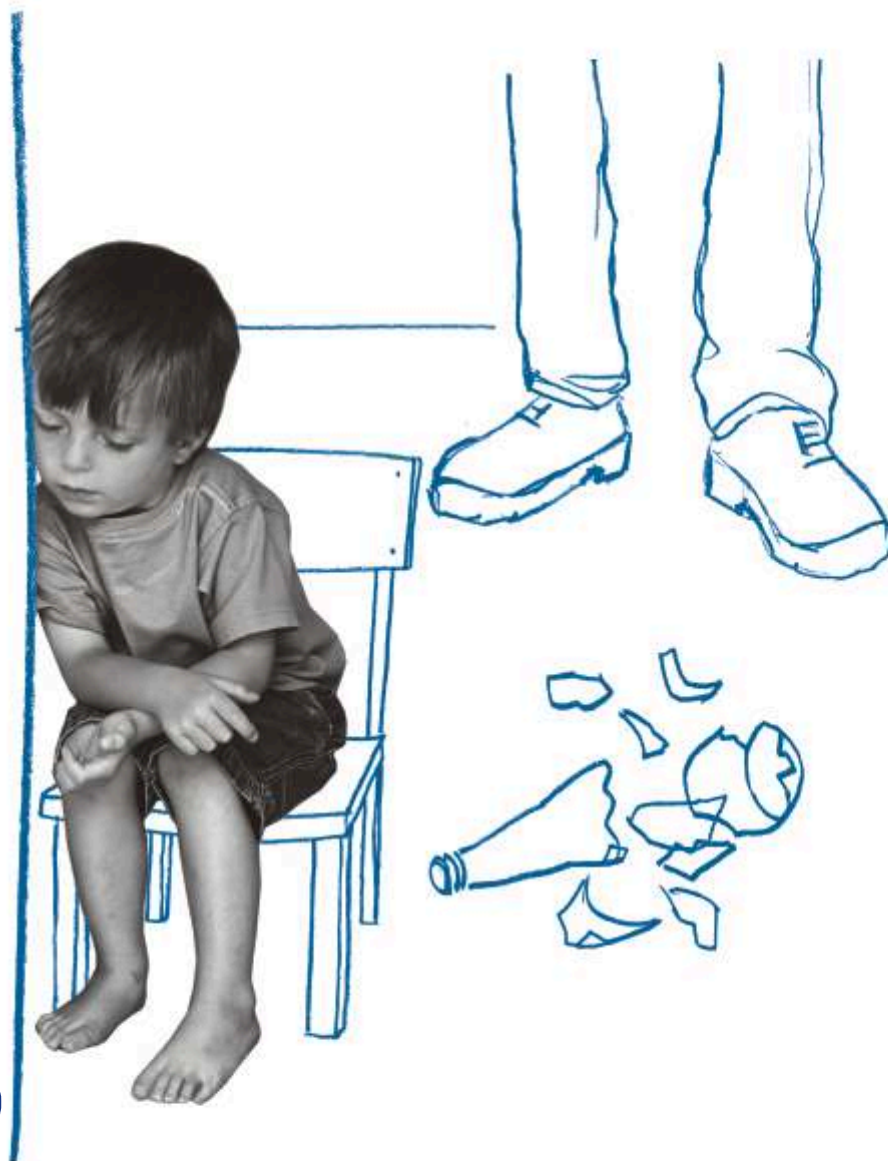

Przemoc wobec dzieci w Polsce

Diagnoza i rekomendacje

Fundacja Dzieci Niczyje
ul. Walecznych 59, 03-926 Warszawa
tel. 22 616 02 68; mail: fdn@fdn.pl
www.fdn.pl

(c) Fundacja Dzieci Niczyje 2013. Tekst publikacji jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne 3.0 Polska. Aby zapoznać się z kopią licencji, należy odwiedzić stronę <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/> Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Fundacji Dzieci Niczyje.

Publikacja powstała w ramach projektu „Protecting the right of child-victims of crime to psychological assistance and child-friendly interviewing procedures” JUST/2010/FRAC/AG/105630-CE-0377129/00-61 programu Fundamental Rights and Citizenship finansowanego przez Komisję Europejską.

Niniejsza publikacja wyraża wyłącznie poglądy i opinie autorów, Komisja nie może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za jakiegokolwiek użycie informacji w niej zawartych.

Przemoc wobec dzieci w Polsce Diagnoza i rekomendacje

Spis treści

Wstęp | 3

Skala przemocy wobec dzieci – dane statystyczne | 5

„Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci”
– wyniki badań | 11

Ku lepszemu ochronie dzieci przed przemocą. Rekomendacje | 26

Literatura | 36

Wst p

Wiedza o problemie krzywdzenia dzieci jest podstaw planowania polityki społecznej, której celem jest przeciwdziałanie przemocy. Musimy wiedzieć, jak poważny jest ten problem i czy wprowadzane rozwiązania profilaktyczne i pomocowe są skuteczne. Diagnoza skali problemu przemocy wobec dzieci powinna więc być prowadzona systematycznie, by służyć i interpretować trendy i oceniać, czy zmieniamy się jako społeczeństwo.

„Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci”, której wyniki prezentujemy w tej publikacji, to pierwsze polskie badanie przemocy wobec dzieci i młodzieży przeprowadzone na reprezentatywnej próbie nastolatków w wieku od 11 do 17 lat. Badanie zostało przeprowadzone na ogólnopolskiej próbie (N=1005) dzieci i młodzieży w październiku i listopadzie 2012 r. Pytania dotyczyły 22 form wykorzystywania i przemocy, zarówno ze strony rówieśników, jak i dorosłych.

Inspiracją dla konstrukcji narzędzia badawczego był Kwestionariusz Wiktyimizacji Młodzieży JVOQ (The Juvenile Victimization Questionnaire). Podobne badania zostały przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych przez Crimes Against Children Research Center oraz w Wielkiej Brytanii przez National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC).

Wyniki badania pokazują, że zdecydowana większość (71%) polskich nastolatków doznała w swoim życiu przynajmniej jednej formy krzywdzenia. Analiza wyników analogicznych badań prowadzonych w USA i Wielkiej Brytanii pokazuje, że skala krzywdzenia dzieci w Polsce, szczególnie skala przemocy fizycznej ze strony dorosłych, jest znacząco wyższa: w Polsce doznało jej co piąty badany (21%). W Wielkiej Brytanii odsetek ten jest aż 3 razy mniejszy i wynosi 7%. Diagnoza skali problemu to ważna, ale tylko jeden z wielu elementów wiedzy koniecznej do kształtowania polityki zapobiegania przemocy wobec dzieci.

Przed Polską stoi wyzwanie dostosowania polskiego prawa¹ do unijnych dyrektyw dotyczących ochrony dzieci–ofiara przestępstw. Konieczna jest więc diagnoza, czego w polskim prawie brakuje, by pokrzywdzone dzieci miały zapewnioną maksymalną ochronę. Konieczna jest również ocena funkcjonowania obowiązujących rozwiązań prawnych i systemowych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym przemocy wobec dzieci ze strony osób najbliższych.

¹ W grudniu 2013 r. Polska jest zobowiązana do wdrożenia Dyrektyw 2011/92/UE z 13.12.2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zaś w listopadzie 2015 r. – dyrektyw 2012/29/UE z 25.10.2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zasad postępowania decyzyjnego Rady 2001/220/WSiSW.

Misją Fundacji Dzieci Niczyje jest ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Kompleksowo ją realizujemy, gromadzimy wiedzę i do wiadomości bezpodstępnie działamy. Pomocowe adresowane do krzywdzonych dzieci i ich rodzin w placówkach FDN, programy badawcze oraz monitoring stanowienia i stosowania prawa chroniącego dzieci w Polsce. Wieloletnie do wiadomości w tych obszarach pozwalają nam diagnozować problemy utrudniające skuteczną ochronę dzieci przed przemocą i formułować rekomendacje ich rozwiązań odnoszące się do aktualnej sytuacji. Znajdź je Państwo w tej publikacji.

Skala przemocy wobec dzieci – dane statystyczne

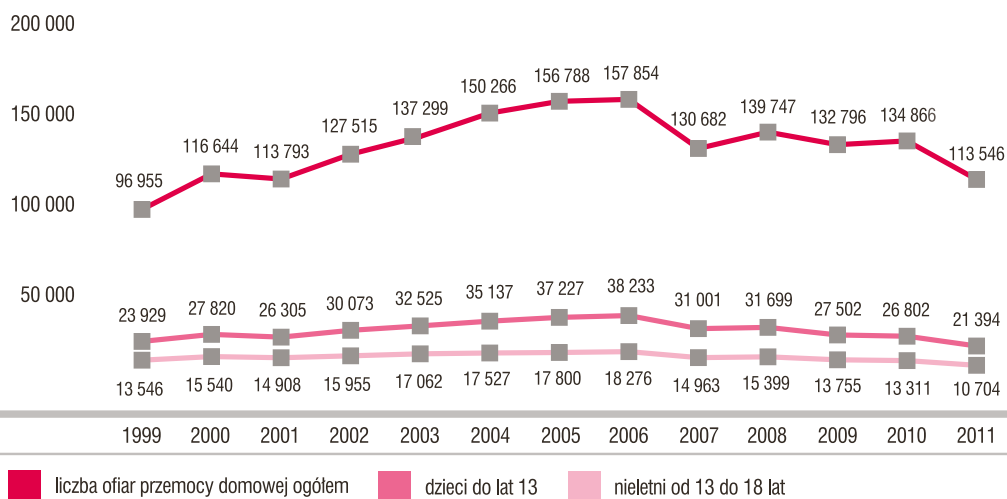
1. Przemoc w rodzinie

W tym rozdziale dane o liczbie i dynamice przemocy wobec dzieci są oparte na statystykach policyjnych i sądowych. Szacunki dokonywane na podstawie tych danych są jednak ograniczone, gdyż dotyczą one jedynie przypadków, w których rozpoczęto interwencję prawną. Dane te nie obejmują więc wielu przypadków krzywdzenia dzieci (np. stosowania kar cielesnych), które nie zostały zgłoszone Policji, prokuraturze lub sądowi rodzinnemu.

Od 1999 roku, kiedy to wprowadzono procedurę „Niebieskie Karty” nastąpił systematyczny wzrost liczby interwencji dotyczących przemocy domowej, a także liczby małoletnich ofiar przemocy domowej. W pierwszym roku funkcjonowania procedury „Niebieskie Karty” odnotowano 37 475 dzieci–ofiary przemocy domowej, w roku 2006 było ich już 56 209. Od 2007 r. liczba dzieci–ofiary przemocy domowej spada. W 2011 r. bezwzględna liczba małoletnich ofiar przemocy w rodzinie była najniższa od momentu wprowadzenia procedury „Niebieskie Karty”, zarejestrowano ponad 20 tysięcy dzieci do lat 13 i 10 tysięcy nastolatków w wieku 13–18 lat. Było to odpowiednio ok. 0,5% wszystkich dzieci do lat 13 i ok. 0,7% wszystkich polskich nastolatków w wieku 13–18 lat (Wójcik 2012). Osoby poniżej 18. roku życia stanowiły w 2011 r. około 28% ofiar przemocy domowej. Odsetek ten ustawicznie się zmniejsza (w 1999 roku wynosił 38%).

Od 2012 roku zmienił się system rejestracji statystycznej w związku z przerwaniem . Statystyki policyjne dotyczące procedury „Niebieskie Karty” wyłącznie dla Policji, nie uwzględniają rejestrów innych podmiotów, upoważnionych do zwalczania przemocy domowej (placówki edukacyjne, ochrony zdrowia, pomocy społecznej). W 2012 r. Policja zarejestrowała 19 172 małoletnich ofiar przemocy domowej.

WYKRES 1. LICZBA DZIECI-OFIAR PRZEMOCY DOMOWEJ WG PROCEDURY „NIEBESKIEJ KARTY”

ródło: Komenda Główna Policji, System Statystyki Przemocy w Rodzinie „TEMIDA”

Drastyczne i ciężkie przypadki przemocy w rodzinie kwalifikowane są jako zniesienie siły nad członkami rodziny i penalizowane w trybie art. 207 kk. Liczba małoletnich ofiar zniesienia siły nad członkami rodziny w ostatniej dekadzie rosła, by ustabilizować się w latach 2005–2010 na poziomie ok. 5 000 pokrzywdzonych małoletnich rocznie.

Przypadki przemocy fizycznej wobec małoletnich rejestrują również statystyki dotyczące naruszenia nietykalności cielesnej art. 217 kk. Rejestrowane dane pokazują wzrost liczby pokrzywdzonych małoletnich w pierwszej połowie dekady 2000–2010 i stabilizację tej liczby w drugiej połowie dekady. Nie informują jednak o relacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą, a tym samym trudne jest oszacowanie, jak często przypadki te dotyczą przemocy w rodzinie.

WYKRES 2. LICZBA MAŁOLETNICH POKRZYWDZONYCH PRZEZ PSTWEM Z ART. 207 KK (ZN CANIE SI NAD CZŁONKAMI RODZINY) ORAZ PRZEZ PSTWEM Z ART. 217 KK (NARUSZENIE NIETYKALNO CI CIELESNEJ).

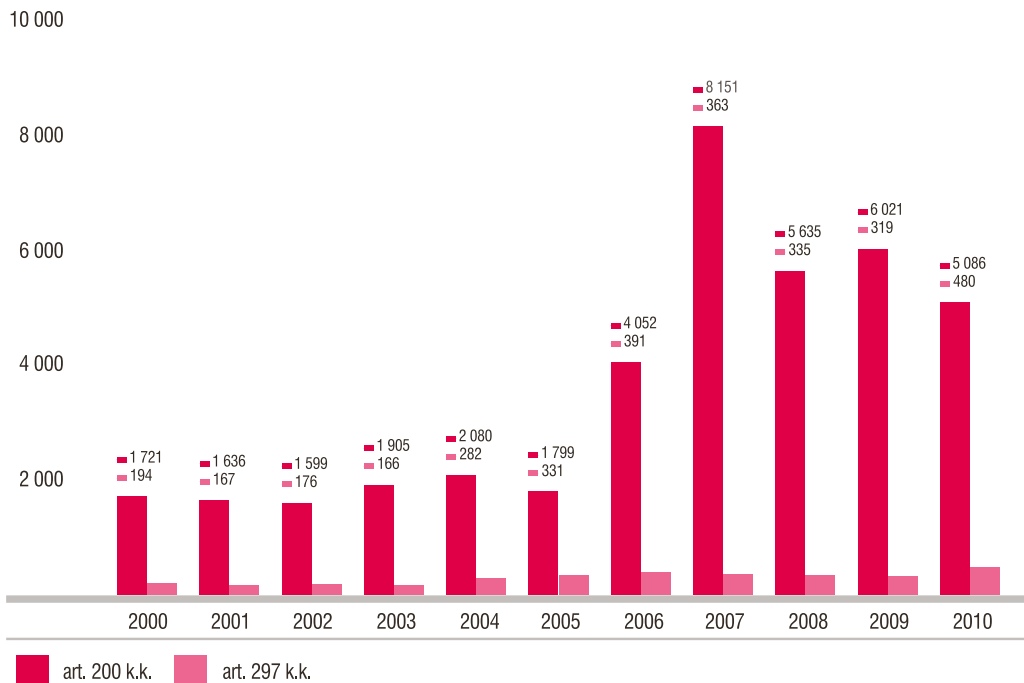
ródło: Komenda Główna Policji, System Statystyki Przewroczo ci „TEMIDA”

2. Wykorzystywanie seksualne dzieci

Liczba post powa w zgłaszanych na Policj przypadkach kontaktów seksualnych z małoletnimi do 15. r. utrzymuje si w ostatniej dekadzie na wzgl dnie stałym poziomie blisko 2 tys. post powa wszcz tych rocznie.

Liczba post powa w zwi zku z prezentowaniem małoletnim poni ej 15. r. tre ci pornograficznych oraz rozpowszechnianiem, produkcj lub posiadaniem tre ci porno-graficznych z udziałem małoletnich dynamicznie ro nie w ci gu ostatnich lat. W 2009 r. wszcz to post powania w 806 takich przypadkach.

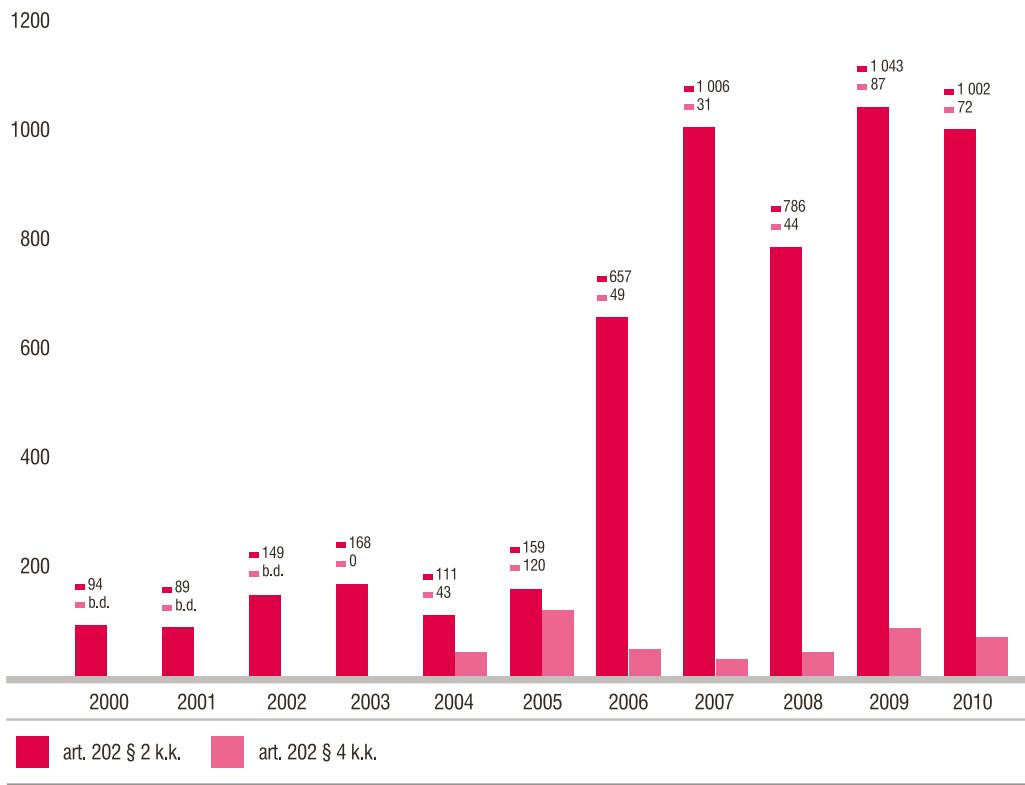
WYKRES 3. LICZBA MAŁOLETNICH POKRZYWDZONYCH PRZEST PSTWEM Z ART. 200 KK (OBCOWANIE PŁCIOWE Z MAŁOLETNIEM DO 15. R.) ORAZ PRZEST PSTWEM Z ART. 197 KK (ZGWAŁCENIE).

ródło: Komenda Główna Policji, System Statystyki Przyst pczoci „TEMIDA”

Liczba post powa w zwi zku z prezentowaniem małoletnim poni ej 15. r. . tre ci pornograficznych oraz rozpowszechnianiem, produkcj lub posiadaniem tre ci porno-graficznych z udziałem małoletnich dynamicznie ro nie. W ci gu ostatnich lat rednio 1 000 dzieci rocznie jest ofiarami tego przest pstwa.

WYKRES 4. MAŁOLETNI PONI EJ 15. R. . POKRZYWDZENI PRZEST PSTWAMI Z ART. 202 § 2 KK (UDOST PNIANIE MAŁOLETNIEMU TRE CI PORNOGRAFICZNYCH) ORAZ ART. 202 § 4, 4A KK (UTRWALANIE, SPROWADZANIE, PRZECHOWANIE I POSIADANIE TRE CI PORNOGRAFICZNYCH Z UDZIAŁEM MAŁOLETNIEGO).

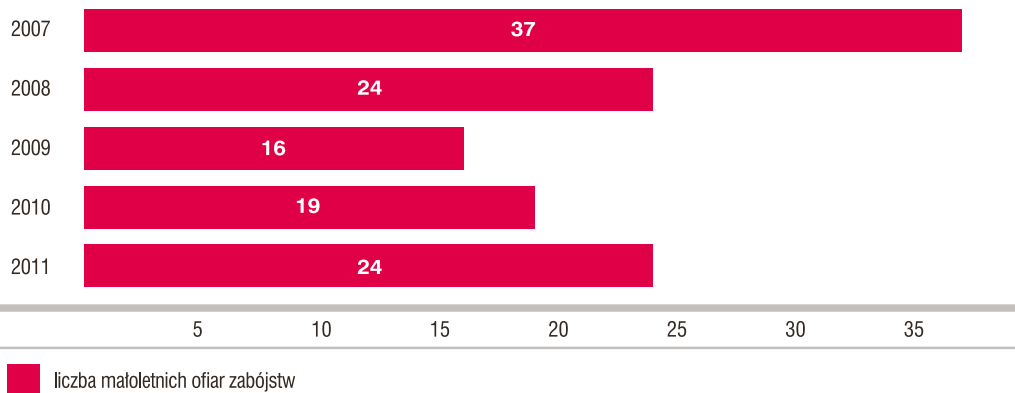
ródło: Komenda Główna Policji, System Statystyki Przyst pczoci „TEMIDA”

3. Zabójstwa dzieci i dzieciobójstwo

Polska zajmuje rodkowe miejsce w ród 28 pa stw rozwini tych ze wzgl du na liczb zgonów dzieci w wyniku stosowania przemocy b d drastycznego zaniedbania (UNICEF 2013). Najbardziej zagro on grup wiekow w przypadku zabójstw s dzieci do 4. roku ycia; sprawcami s najcz ciej ich rodzice lub opiekunowie (Włodarczyk 2012).

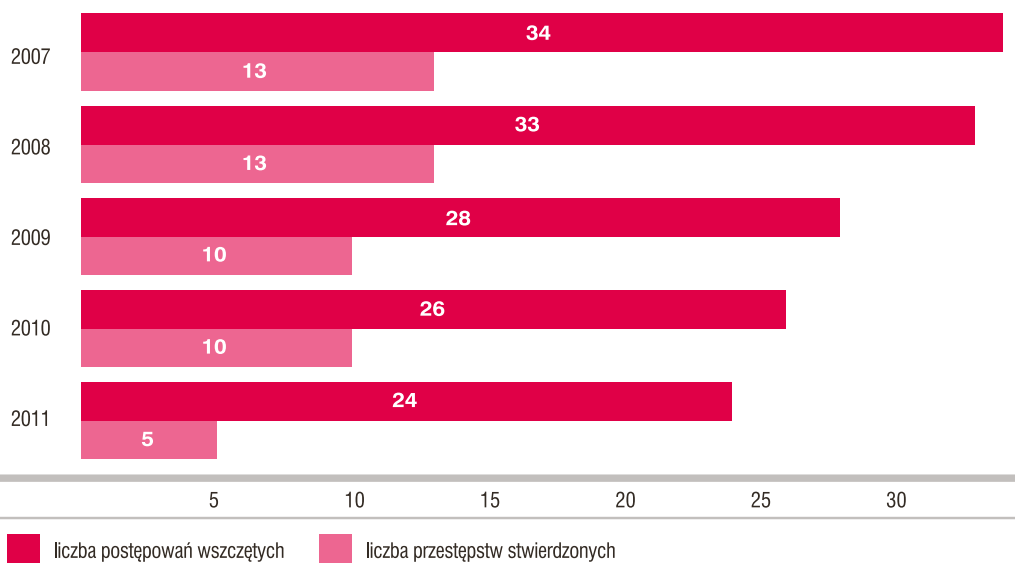
W latach 2007–2011 roczna liczba dzieci, które padały ofiar zabójstw była wzgl dnie stała i mie ciła si w przedziale 37–16. Liczba dzieci pozbawianych ycia przez matki w wyniku porodu (dzieciobójstwo) systematycznie maleje. W latach 2007–2011 wszczy-nanych było rednio około 30 post powa w sprawach podejrzenia dzieciobójstwa. Liczba stwierdzonych przest pstw była ni sza – od kilkunastu do kilku rocznie.

WYKRES 5. MAŁOLETNIE OFIAR ZABÓJSTW (PRZEST PSTWO Z ART. 148 KK).

ródło: Komenda Główna Policji, System Statystyki Przewodności „TEMIDA”

WYKRES 6. LICZBA WSZCZYTYCH POSTĘPOWAŃ I STWIERDZONYCH PRZESTĘPSTW DZIECIOBÓJSTWA, ART. 149 KK.

ródło: Komenda Główna Policji, System Statystyki Przewodności „TEMIDA”

Opracowała: Monika Sajkowska

„Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci” – wyniki badań

„Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci”² to pierwsze polskie badanie wiktyimizacji dzieci i młodzieży przeprowadzone na reprezentatywnej próbie nastolatków w wieku od 11 do 17 lat. Projekt realizowała Fundacja Dzieci Niczyje³ we współpracy z Millward Brown.

1. Metodologia badania

Celem projektu było zbadanie doświadczeń przemocy w populacji dzieci i młodzieży w Polsce w wieku 11–17 lat⁴. W 2012 roku populacja ta wynosiła 2 788 794 dzieci⁵.

Badanie zostało przeprowadzone na ogólnopolskiej próbie (N=1005) dzieci i młodzieży w wieku 11–17 lat, w październiku i listopadzie 2012 r. Maksymalny błąd oszacowania dla takiej wielkości próby wynosi +/-3,09%, przy wiarygodności oszacowania również 95%.

Ze względu na dbałość o trafność i rzetelność badania, technika badawcza została dostosowana do realiów problematyki oraz specyficznej grupy docelowej. Dlatego w badaniu została wykorzystana technika Audio-CASI, która wyklucza udział ankietera i jest rozwiązaniem stosowanym w przypadku tego typu badań. Każde z badanych uczniów wyposażony został w laptop, na którym wyświetlana była ankieta oraz w słuchawki, przez które odtwarzane było nagranie lektora czytającego pytania. Skrypt narzędzia został skonstruowany w programie Nipo Odin.

Projekt wymagał dwuetapowego wyrażenia zgody na udział w badaniu – przez dyrektora szkoły oraz rodzica lub opiekuna dziecka.

1.1. Kwestionariusz

Inspiracją dla konstrukcji narzędzia badawczego był Kwestionariusz Wiktyimizacji Młodzieży – JVQ (The Juvenile Victimization Questionnaire) autorstwa Sherry L. Hamby i Davida Finkelhora (Hamby, Finkelhor, Turner, & Kracke 2011).

² Badanie realizowane w ramach projektu „Zapobieganie i zwalczanie wykorzystywania seksualnego dzieci” przy wsparciu finansowym Programu Prevention and Fight against Crime Komisji Europejskiej Dyrekcji Generalnej do Spraw Wewnętrznych oraz w ramach projektu „Safe Childhood – preventing child abuse and neglect” finansowanego przez The Velux Foundations. Patronat nad badaniami objął Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Rzecznik Praw Dziecka.

³ Zespół badawczy FDN: Katarzyna Makaruk, Monika Sajkowska, Joanna Włodarczyk i Szymon Wójcik.

⁴ Niektóre pytania zadano jedynie respondentom od 12. lub 13. r.ż.

⁵ Stan w dniu 30 VI 2012 r., za: GUS (2012).

Kwestionariusz ten został zaprojektowany w celu zbierania informacji o jak najszerszym zakresie doświadczeń wiktymizacyjnych młodych ludzi. Opracowując kwestionariusz polskiego badania, odwołano się do JVQ, wykorzystując zastosowane w nim koncepcje wiktymizacji. Wprowadzono jednak wiele zmian i uzupełnień, dostosowując narzędzie badawcze do warunków polskich oraz dążąc do minimalizacji drażliwości pytań.

Pytania dotyczyły 22 form wiktymizacji pogrupowanych w siedem następujących kategorii:

I. Przeszłość konwencjonalna

Rozbój

Czy kiedykolwiek ktoś ujął cię, aby zabrać ci coś, co miałeś(a) przy sobie?

Wandalizm

Czy kiedykolwiek ktoś specjalnie zepsuł lub zniszczył jakąś Twoją rzecz?

Napaść przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu

Czy kiedykolwiek obcy dorosły uderzył lub zaatakował Cię przy użyciu jakiegoś przedmiotu, np. kija, noża czy kamienia?

II. Przemoc ze strony dorosłych

Przemoc fizyczna ze strony dorosłych

Czy kiedykolwiek w Twoim życiu ktoś dorosły z rodziny/ze znajomych uderzył Cię, kopnął lub zastosował innego rodzaju przemoc fizyczną wobec Ciebie?

Przemoc psychiczna/emocjonalna ze strony dorosłych

Czy kiedykolwiek znajoma osoba dorosła wyzywała Cię, mówiła o Tobie złe rzeczy lub mówiła, że Ci nie chce?

III. Zaniedbanie (respondenci od 12. r. .)

Zaniedbanie fizyczne

Czy kiedy miałeś(a) mniej niż 12 lat, zdarzyło ci się, że chodziłeś(a) do szkoły w brudnym ubraniu, ponieważ nie miałeś(a) żadnych czystych ubrań?

Brak opieki

Czy kiedy miałeś(a) mniej niż 12 lat, zdarzyło ci się, że byłeś(a) chora, a nikt cię Tobą nie opiekował?

IV. Przemoc rówieśnicza

Napaść zbiorowa

Czy kiedykolwiek grupa obcych dzieciaków lub młodzieży zaczęła Cię lub na Ciebie napadać?

Przemoc fizyczna ze strony rówieśników

Czy kiedykolwiek zostałeś(a) uderzony(a) przez kolegę /koleżankę, rodzica lub inne dziecko/nastolatka z Twojej rodziny?

Znacie się

Czy kiedykolwiek Twoi koledzy/koleżanki, rodzice lub inne dzieci/nastolatki z Twojej rodziny znali Cię nad Tobą ?

Przemoc psychiczna/emocjonalna ze strony rówieśników

Czy kiedykolwiek czułeś(a) się bardzo źle, ponieważ inne dzieci lub nastolatki wyzywały Cię, mówiły o Tobie złe rzeczy, a nie chciały z Tobą przyjaźnić się /koleżanki lub nie chciały się z Tobą zadawać ?

Przemoc podczas randki (respondenci od 13. r. .)

Czy kiedykolwiek Twój chłopak/Twoja dziewczyna spoliczkował(a) Cię ?

V. Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym

Dotykanie intymnych części ciała przez znajomych dorosłych

Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny/ze znajomych dotykał Twoich miejsc intymnych, kiedy nie powinien tego robić lub zmuszał Cię do dotykania swoich intymnych miejsc lub te do innych rzeczy związanych z seksem?

Dotykanie intymnych części ciała przez obcych dorosłych

Czy kiedykolwiek obcy dorosły dotykał Twoich miejsc intymnych, kiedy nie powinien tego robić, lub zmuszał Cię do dotykania swoich intymnych miejsc lub te do innych rzeczy związanych z seksem?

Dotykanie intymnych części ciała przez rówieśnika

Czy kiedykolwiek inne dziecko lub nastolatek dotykał Twoich miejsc intymnych, zmuszał Cię do dotykania jego/jej miejsc intymnych lub zmuszał Cię do innych rzeczy związanych z seksem?

Komercyjne wykorzystywanie seksualne

Czy kiedykolwiek miałeś(a) kontakty seksualne za pieniądze lub inne prezenty?

Kontakt seksualny przed 15. r. . z osobą dorosłą

Czy kiedykolwiek zanim skończyłeś(a) 15 lat miałeś(a) jakikolwiek kontakt seksualny z kimś mającym 18 lat lub więcej, nawet jeśli oboje tego chcieliście?

VI. Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego

Ekshibicjonizm

Czy kiedykolwiek ktoś zmuszał Cię do oglądania intymnych części swojego ciała?

Słowne molestowanie seksualne

Czy kiedykolwiek ktoś zranił Twoje uczucia mówiąc coś lub pisząc na Twój temat rzeczy związane z seksem?

Werbowanie w internecie do celów seksualnych

Czy kiedykolwiek zdarzyło Ci się zawrzeć w internecie znajomość, w wyniku której próbowano namówić Cię do zachowania o charakterze seksualnym?

VII. Bycie świadkiem przemocy domowej, wiktyimizacja po rednia

wiadek przemocy mi dzy rodzicami/opiekunami

Czy kiedykolwiek widzia(e), jak który z Twoich rodziców/opiekunów został uderzony przez drugiego rodzica/opiekuna?

wiadek przemocy rodzica/opiekuna wobec dziecka

Czy kiedykolwiek widzia(e), jak który z Twoich rodziców/opiekunów uderzył (poza dawaniem klapsów) Twoje rodze stwo lub inne dzieci w rodzinie (np. kuzynów, rodze stwo cioteczne)?

1.2. Próba

Badanie zostało przeprowadzone na próbie warstwowo–losowej N=1005 polskich nastolatków. W strukturze próby wyróżnione zostały warstwy ze względu na typ szkoły (tabela 1).

TABELA 1. STRUKTURA PRÓBY: TYP SZKOŁY (DANE NIEWAŻONE).

Typ szkoły	Ogółem		Płeć				Wiek			
	N	%	Dziewczyny		Chłopcy		11–14 lat		15–17 lat	
			N	%	N	%	N	%	N	%
Szkoła podstawowa	391	39%	200	20%	191	19%	391	39%	-	-
Gimnazjum	389	39%	238	24%	151	15%	271	27%	118	12,00%
Liceum	100	10%	66	7%	34	3%	-	-	100	10%
Technikum	125	12%	56	6%	69	7%	1	-	124	12%
Ogółem	1005	100%	560	56%	445	44%	663	66%	342	34%

W badanej próbie znalazło się 56% dziewcząt i 44% chłopców, 66% osób w wieku 11–14 lat oraz 34% w wieku 15–17 lat. Celem skorygowania struktury próby do struktury badanej populacji zastosowano wagi analityczne (tabela 2).

TABELA 2. STRUKTURA PRÓBY PO PRZEWAŻNIENIU (LICZEBNO CIŚWAŻAKRÓGLONE DO LICZB CAŁKOWITYCH).

Typ szkoły	Ogółem		Płeć				Wiek			
	N	%	Dziewczyny		Chłopcy		11–14 lat		15–17 lat	
			N	%	N	%	N	%	N	%
Szkoła podstawowa	391	39%	193	19%	198	20%	391	39%	-	-
Gimnazjum	389	39%	199	20%	190	19%	271	27%	118	12%
Liceum	96	10%	59	6%	37	4%	-	-	96	10%
Technikum	129	13%	51	5%	78	8%	1	-	128	13%
Ogółem	1005	100%	503	50%	502	50%	663	66%	342	34%

2. Ograniczenia badawcze

Ze względu na różnego rodzaju ograniczenia badawcze należy wziąć pod uwagę możliwość niedoszacowania skali wiktylizacji dzieci w Polsce. Ograniczenia te wiążą się przede wszystkim z deklaratywnym charakterem badania. Niektóre do wiadomości mogły zostać zamaskowane w pamięci lub nie były uznane przez respondentów za przypadki krzywdzenia.

Kolejne ograniczenie wynikało z wymagania uzyskania zgody od rodziców na udział dziecka w badaniu. Należy liczyć się z ryzykiem niewyrażenia zgody na udział dziecka w badaniu przez rodziców bądź innych sprawcami przemocy lub zaniechanych swoich dzieci. Dlatego te skale wiktylizacji dzieci i młodzieży w Polsce może być w rzeczywistości większa.

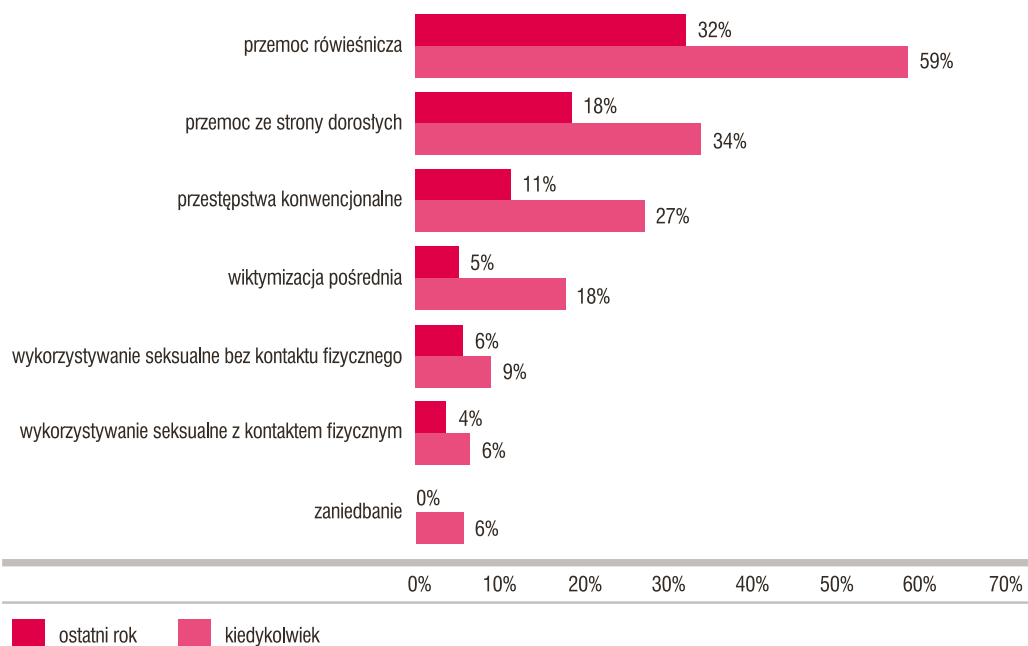
Podczas badania starano się zapewnić respondentom jak najwyższy poziom komfortu i anonimowości (wykorzystanie techniki AudioCASI), jednak – w przypadku pytań poruszających delikatne tematy – niektóre do wiadomości mogły nie zostać ujawnione.

3. Najważniejsze wyniki

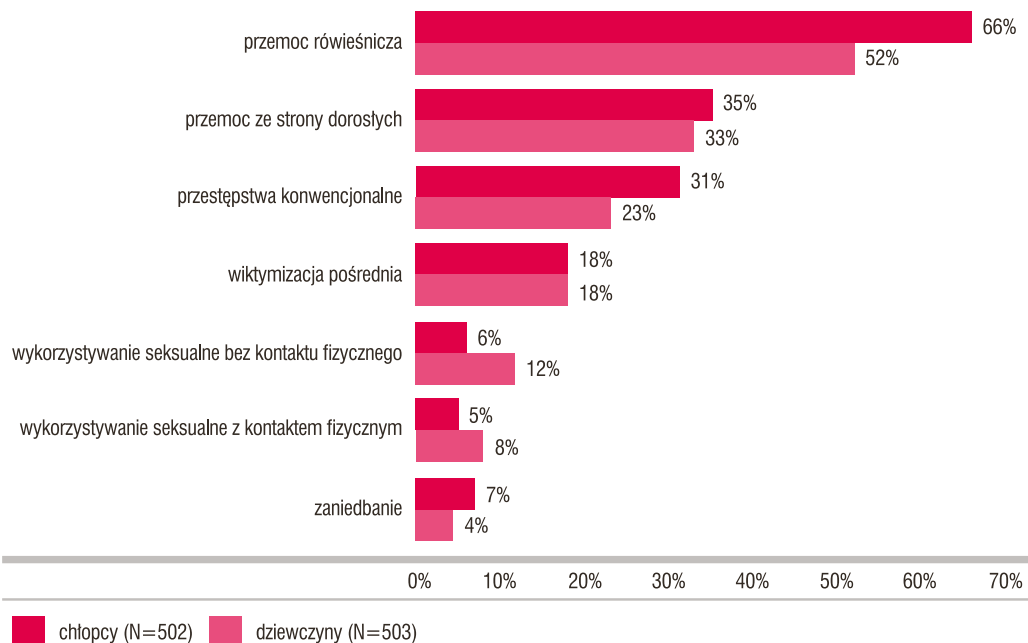
Zdecydowana większość (71%) młodzieży w wieku 11–17 lat doznała przynajmniej jednej z badanych form wiktylizacji (tj. padła ofiarą jednej z form przemocy). Respondenci najczęściej doznawali przemocy również – 59%, niemal dwa razy mniej respondentów (34%) było ofiarami przemocy ze strony osób dorosłych. Co czwarty z badanych (27%) padł ofiarą przestępstwa konwencjonalnego (wandalizmu, rozboju lub napaści), co piąty (18%) był świadkiem przemocy. 9% respondentów przyznało, że doznało wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego, a 6% – wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym. Również 6% doznało zaniechania (wykres 7).

Chłopcy częściej niż dziewczyny byli ofiarami przemocy również – 66% do 52%) oraz konwencjonalnej (31% do 23%). Natomiast wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego doznane było częściej przez dziewczyny (12%) niż chłopców (6%). W przypadku przemocy ze strony dorosłych, wykorzystywanie seksualnego z kontaktem fizycznym oraz zaniechania również dla obu płci nie przekraczają 3% (wykres 8).

WYKRES 7. DO WIADCZENIE GŁÓWNYCH KATEGORII WIKTYMIZACJI, W CI GU CAŁEGO YCIA I W CI GU OSTATNICH 12 MIESI CY, N=1005.

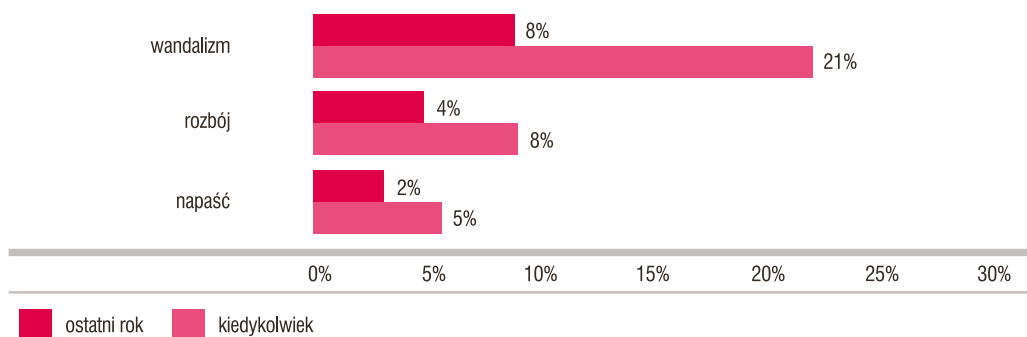
WYKRES 8. DO WIADCZENIE GŁÓWNYCH KATEGORII WIKTYMIZACJI, W PODZIALE ZE WZGL DU NA PŁE W CI GU CAŁEGO YCIA, N=1005.

3.1. Przestępstwa konwencjonalne

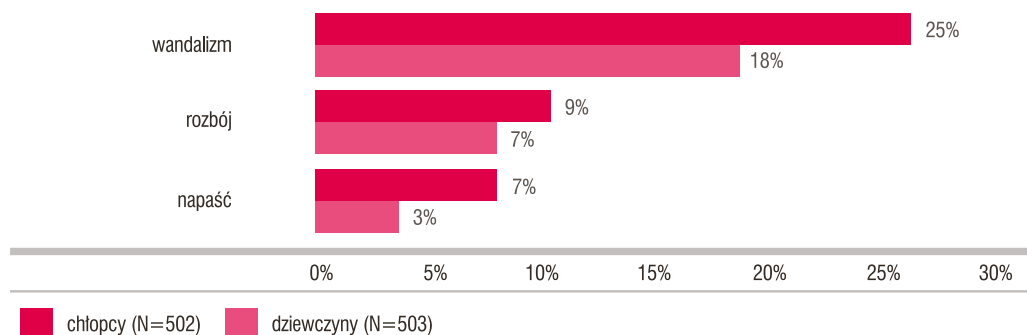
Przestępstwa konwencjonalne to trzecia najczęściej do wiadczana przez dzieci i młodzież kategoria wiktyimizacji. Zdecydowanie najwięcej młodych ludzi do wiadczyło wandalizmu (21%), dużo mniej było ofiar rozbój (8%) i napaści przy użyciu niebezpiecznego narzędzia (5%) (wykres 9).

WYKRES 9. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM PRZESTĘPSTW KONWENCJONALNYCH W CIĘGU CAŁEGO ŻYCIA I W CIĘGU OSTATNICH 12 MIESIĘCY, N=1005.

W przypadku wszystkich form przestępstw konwencjonalnych zdecydowanie więcej ofiar było wśród chłopców niż dziewczyn. Największa różnica dotyczy wandalizmu (wykres 10). We wszystkich przypadkach równie sprawcy byli w dużej większości młóciami (wandalizm – 70%, rozbój – 69%, napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia – 78%).

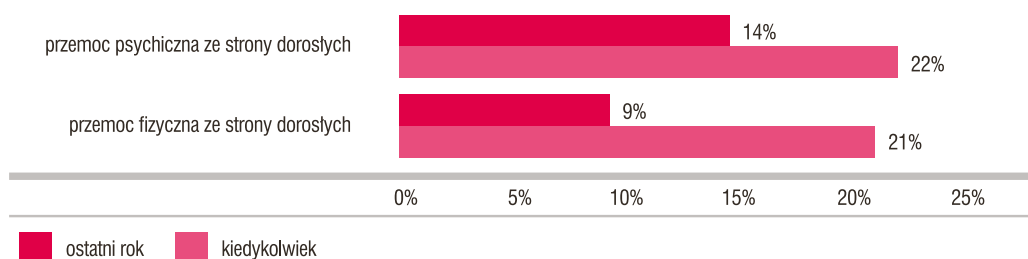
WYKRES 10. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM PRZESTĘPSTW KONWENCJONALNYCH W PODZIALE ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W CIĘGU CAŁEGO ŻYCIA, N=1005.

3.2. Przemoc ze strony dorosłych

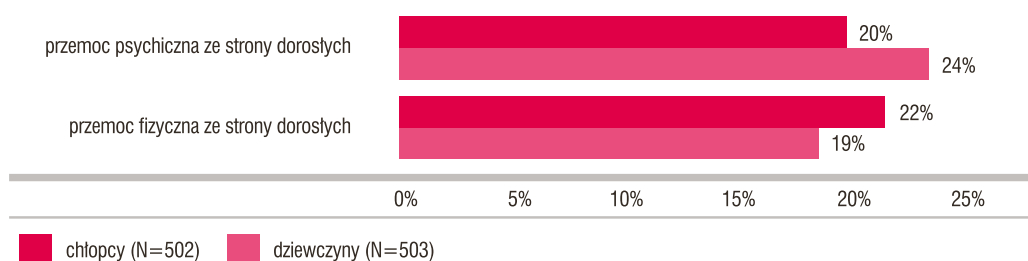
Co piąty badany do wiadczył przemocy psychicznej ze strony dorosłych (22%), niemal tyle samo do wiadczyło przemocy fizycznej – 21% (wykres 11).

WYKRES 11. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM PRZEMOCY ZE STRONY DOROSŁYCH W CIĘGU CAŁEGO CYCIA I W CIĘGU OSTATNIH 12 MIESIĘCY, N=1005.

Chłopcy byli częściej ofiarami przemocy fizycznej ze strony dorosłych, natomiast dziewczyny – psychicznej (wykres 12).

WYKRES 12. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM PRZEMOCY ZE STRONY DOROSŁYCH W PODZIALE ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W CIĘGU CAŁEGO CYCIA, N=1005.

Sprawcami ponad połowy przypadków zarówno przemocy fizycznej (54%), jak i psychicznej ze strony dorosłych (55%) byli rodzice (tabela 3). Co trzeci badany nie chciał ujawnić, kim była ta osoba.

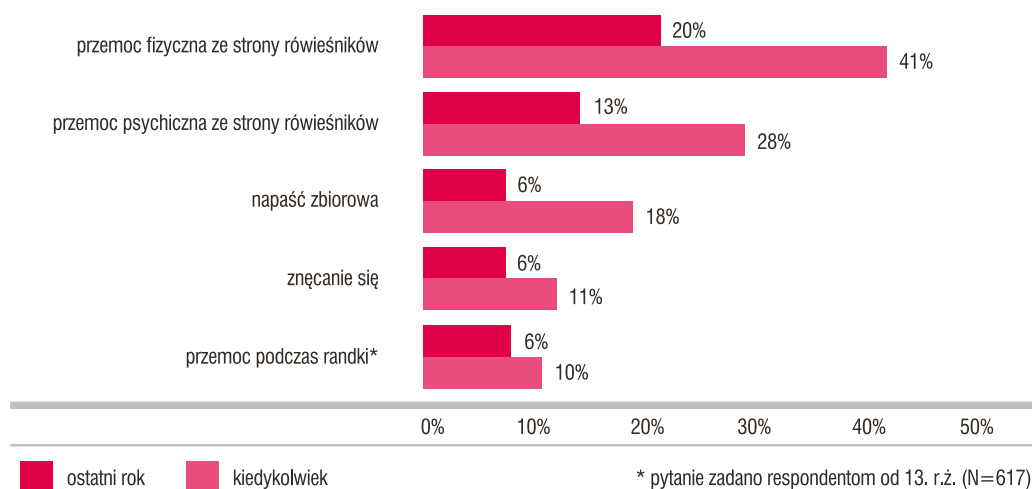
TABELA 3. SPRAWCY PRZEMOCY ZE STRONY DOROSŁYCH (MOŻNA BYŁO ZAZNACZYĆ WIĘCEJ NIŻ JEDNĄ ODPOWIEŚĆ), N=1005.

sprawca	N	ojciec	ojczym/ partner matki	matka	macocha/ partnerka ojca	inni dorośli z rodziny	inni znajomi dorośli	nie chcą odpowie- dać
przemoc fizyczna ze strony dorosłych	206	34%	3%	20%	1%	9%	11%	31%
przemoc psychiczna ze strony dorosłych	222	33%	4%	22%	0%	8%	15%	28%

3.3. Przemoc rówie nicza

Przemoc rówie nicza stanowiła najcz ęściej do wiadczeń przez dzieci i młodzie kategori wiktyimizacji. Najcz ęściej miała ona posta przemocy fizycznej (41%), w dalszej kolejno ci przemocy psychicznej (28%). Napa ci zbiorowej ze strony rówie ników do wiadczył co szósty badany (18%), natomiast zn cania si – co dziewi ty (11%). Spo ród wszystkich form przemocy rówie niczej najmniej nastolatków do wiadczyło przemocy na randce (10%; pytania nie zadawano 11- i 12-latkom) (wykres 13).

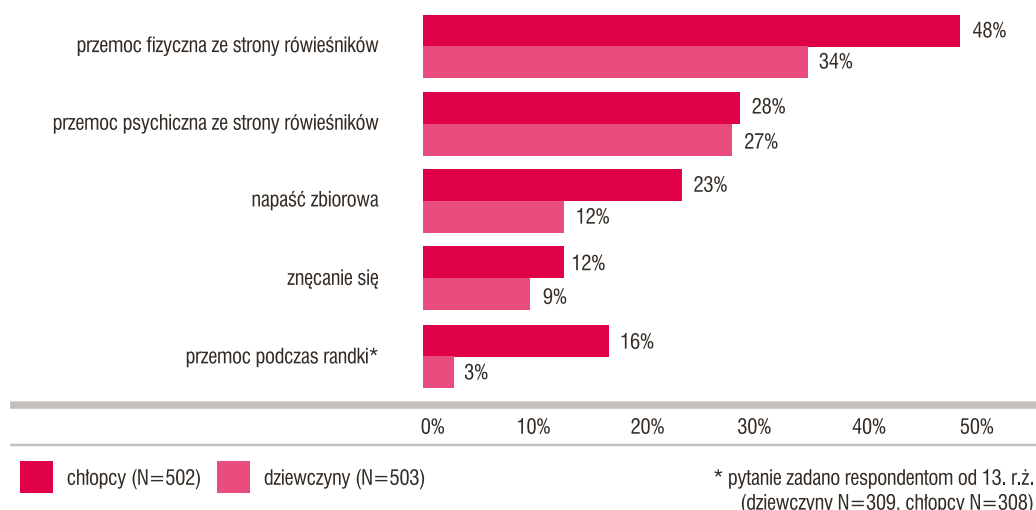
WYKRES 13. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM PRZEMOCY RÓWIE NICZEJ W CI GU CAŁEGO YCIA I W CI GU OSTATNICH 12 MIESI CY.

W przypadku prawie wszystkich uwzgl dnianych w badaniu form przemocy rówie niczej ofiarami byli cz ęściej chłopcy ni dziewczyny. Jedynie w przypadku przemocy psychicznej tyle samo chłopców i dziewczyn miało takie do wiadczenie. Szczególnie du dysproporcj płciow wida w deklarowaniu do wiadczenia przemocy podczas randki (wykres 14).

Warto tutaj zaznaczy , e pytanie dotyczyło spoliczkowania przez chłopaka/dziewczyn . Mo liwe jest, e dziewczyny padaj ofiarami innych, bardziej dotkliwych form przemocy podczas randki (w tym przemocy fizycznej). Na tak interpretacj wskazuje fakt, e a połowa dziewczyn (50%), które do wiadczyły przemocy na randce, zadeklarowała, e w wyniku tej sytuacji nast pnego dnia co je bolało, miały siniaka, skaleczenie lub złamanie, natomiast w przypadku chłopców odpowiedziało tak jedynie 5% ofiar tego typu przemocy. Rozstrzygni cie tej kwestii wymaga pogł bionych analiz.

WYKRES 14. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM PRZEMOCY RÓWIE NICZEJ W PODZIALE ZE WZGL DU NA PŁE W CI GU CAŁEGO YCIA.

W wi kszoci sprawcami przemocy rówie niczej byli znajomi rówie nicy niespokrewnieni z ofiar . W szczególności dotyczyło to zn cania się (72%) i przemocy psychicznej (79%). W przypadku przemocy fizycznej znacznie cz ciej niż w przypadku innych form przemocy rówie niczej sprawc był brat (27%).

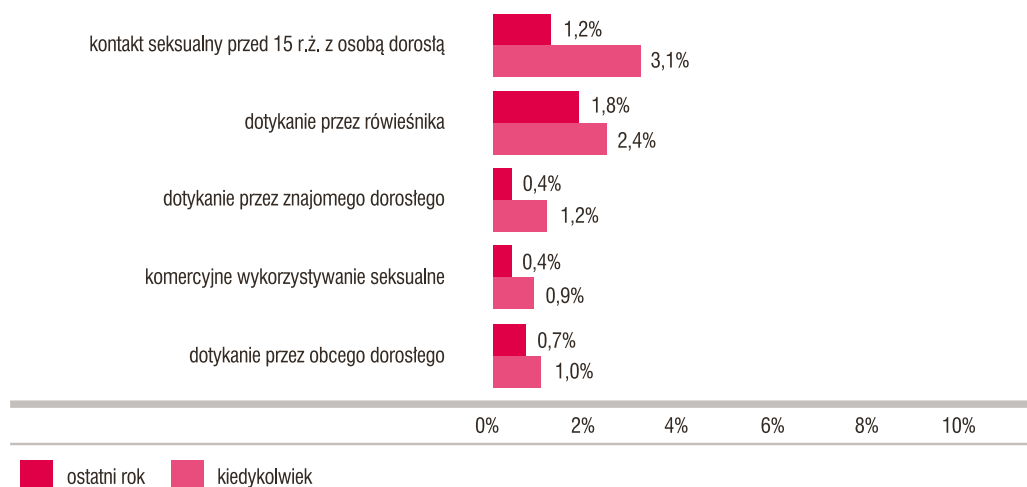
3.4. Wykorzystywanie seksualne

Ze wzgl du na bardzo małe odsetki nale y z ostrością podchodzi do wyników dotyczcych do wiadcze zwi zanych z wykorzystywaniem seksualnym.

Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym

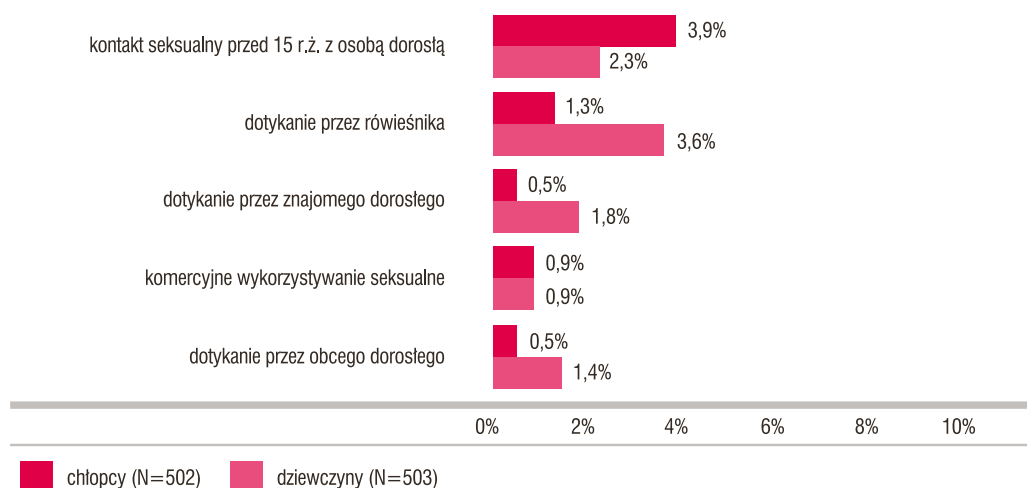
Najwi cej respondentów padło ofiar przest pstw, jakimi s : kontakt seksualny osoby dorosłej z małoletnim do 15. r. . (3,1%) oraz dotykanie intymnych cz ci ciała lub zmuszanie do innych rzeczy zwi zanych z seksem przez rówie nika (2,4%) (wykres 15).

WYKRES 15. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM WYKORZYSTYWANIA SEKSUALNEGO Z KONTAKTEM FIZYCZNYM W CI GU CAŁEGO YCIA I W CI GU OSTATNICH 12 MIESI CY, N=1005.

W przypadku niemal wszystkich form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym ofiarami były częściej dziewczyny niż chłopcy. Wyjątek stanowił kontakt seksualny przed 15. r. . z osobą dorosłą (pytanie dotyczyło także tych sytuacji, gdy obie osoby tego chciały) wśród chłopców do wiadczyło tego rodzaju wiktyimizacji (wykres 16). Potwierdza to dane o wcześniejszej inicjacji seksualnej chłopców niż dziewczyn w Polsce (Mazur, Małkowska-Szkutnik 2011).

WYKRES 16. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM WYKORZYSTYWANIA SEKSUALNEGO Z KONTAKTEM FIZYCZNYM W PODZIALE ZE WZGL EDU NA PŁE W CI GU CAŁEGO YCIA, N=1005.

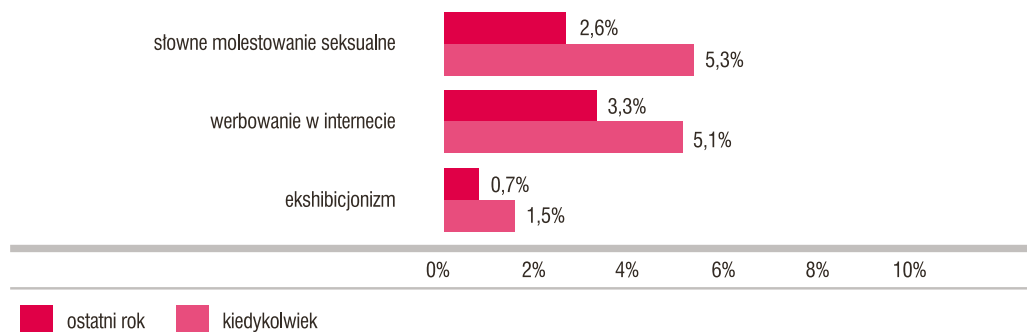
Sprawcami niemal wszystkich form wykorzystywania seksualnego byli w zdecydowanej większości przedstawiciele płci męskiej. Wyjątek stanowił kontakt seksualny przed 15. r. z osobą dorosłą, gdzie ofiarami najczęściej byli chłopcy – we wszystkich zadeklarowanych przypadkach kontakty te miały charakter heteroseksualny. Do takich kontaktów dochodziło najczęściej z osobą, z którą młody człowiek się spotykał lub inną znajomą osobą dorosłą.

Zdecydowana większość sprawców dotykania intymnych części ciała lub zmuszania do innych rzeczy związanych z seksem przez znajomą osobą dorosłą to członkowie rodziny ofiary. Natomiast w przypadku dotykania lub zmuszania do rzeczy związanych z seksem przez rówieśnika większość sprawców stanowili znajomi, niespokrewnieni oraz niebliscy w relacji z ofiarą.

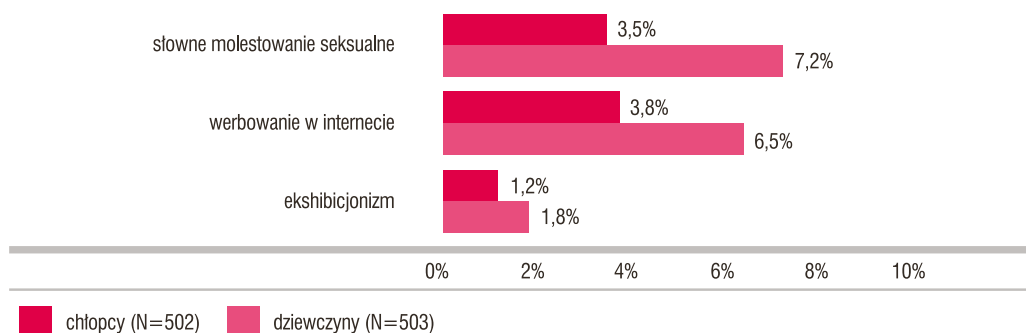
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego

Najwięcej respondentów doznało słownego molestowania seksualnego – kto zranił ich uczucia, mówił lub pisał na ich temat rzeczy związane z seksem (5,3%) – oraz werbowania w internecie do celów seksualnych (zdarzyło im się zawrzeć w internecie znajomą osobę, w wyniku której próbowano namówić ich do zachowania o charakterze seksualnym – 5,1% (wykres 17). Wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego najczęściej doznały dziewczyny (wykres 18).

WYKRES 17. DOZNAŁE POSZCZEGÓLNYCH FORM WYKORZYSTYWANIA SEKSUALNEGO BEZ KONTAKTU FIZYCZNEGO W CIĄGU CAŁEGO LATA I W CIĄGU OSTATNICH 12 MIESIĘCY, N=1005.

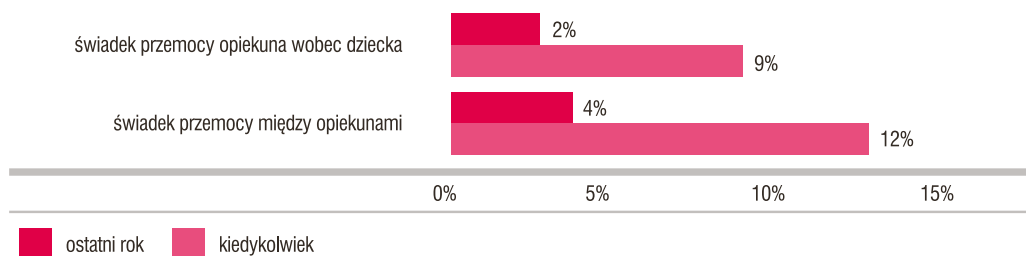
WYKRES 18. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM WYKORZYSTYWANIA SEKSUALNEGO BEZ KONTAKTU FIZYCZNEGO W PODZIALE ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W CIĘGU CAŁEGO ŻYCIA, N=1005.

3.5. Bycie świadkiem przemocy domowej, wiktyimizacja po rednia

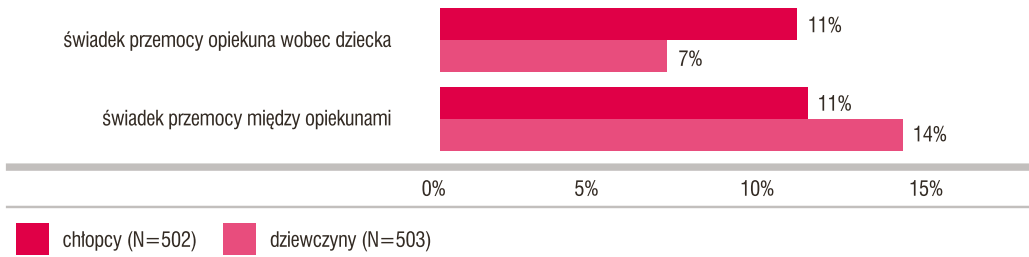
Wiktyimizacja po rednia dotyczy bycia świadkiem przemocy domowej – między dorosłymi lub dorosłego w stosunku do dziecka. Wśród respondentów było świadkami tej pierwszej formy przemocy (12%), z drugą spotkało się 9% badanych (wykres 19).

WYKRES 19. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM WIKTYMIZACJI PO REDNIEJ W CIĘGU CAŁEGO ŻYCIA I W CIĘGU OSTATNICH 12 MIESIĘCY, N=1005.

Świadkami przemocy domowej między rodzicami/opiekunami były najczęściej dziewczyny (14%), natomiast przemoc rodzica/opiekuna wobec dziecka najczęściej obserwowali chłopcy (11%) (wykres 20).

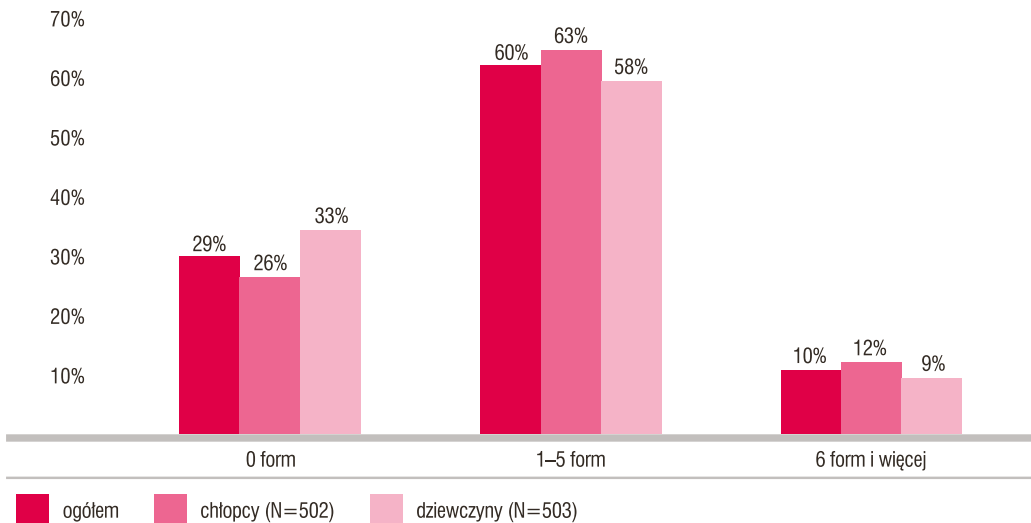
WYKRES 20. DO WIADCZENIE POSZCZEGÓLNYCH FORM WIKTYMIZACJI PO REDNIEJ W PODZIALE ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W CIĘGU CAŁEGO ŻYCIA, N=1005.

3.6. Multiwiktymizacja

Miary skali przemocy wobec dzieci może być także liczba form doświadczeń wiktymizacyjnych jednej osoby. W grupie badanych jedynie 29% zadeklarowało, że nie doznało żadnej spośród 22 badanych form wiktymizacji. Ponad połowa badanych doświadczyła w ciągu całego życia od 1 do 5 form wiktymizacji (60%). Co dziesiąty (10%) jest „multi-ofiarą” – doświadczył co najmniej 6 form wiktymizacji w ciągu całego życia (wykres 21).

WYKRES 21. LICZBA FORM WIKTYMIZACJI, KTÓREJ DOŚWIADCZYLI RESPONDENCI W PODZIALE ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W CIĘGU CAŁEGO ŻYCIA, N=1005.

4. Podsumowanie wyników

71% nastolatków w wieku 11–17 lat do wiadczyło przynajmniej jednej formy wiktymizacji.

Ponad połowa nastolatków do wiadczyła przemocy rówie niczej – jest to najcz ciej do wiadczana kategoria wiktymizacji. Najcz ciej wyst puje w formie przemocy fizycznej (41%) i przemocy psychicznej (28%).

Ponad co trzeci nastolatek (34%) jest ofiar przemocy ze strony osób dorosłych. Co pi ty młody człowiek do wiadczył przemocy psychicznej ze strony dorosłych (22%), niemal tyle samo do wiadczyło przemocy fizycznej (21%).

27% nastolatków padło ofiar przest pstw konwencjonalnych. Najwi cej młodych ludzi do wiadczyło wandalizmu (21%), du o mniej było ofiar rozboju (8%) i napa ci przy u yciu niebezpiecznego narz dzia (5%).

18% nastolatków było wiadkami przemocy domowej.

9% młodzie y padło ofiar co najmniej jednej z form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego, najcz ciej jest to słowne molestowanie seksualne (5,3%) oraz werbowanie w internecie do celów seksualnych (5,1%). 6% nastolatków padło ofiar co najmniej jednej z form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym.

6% dzieci do wiadczyło zaniedbania.

Co dziesi ty nastolatek jest „multiofiar ” – do wiadczył co najmniej 6 form wiktymizacji.

Opracowały: Joanna Włodarczyk i Katarzyna Makaruk

Ku lepszemu ochronie dzieci przed przemoc . Rekomendacje

1. Przemoc wobec dzieci w rodzinie

1.1. Procedura „Niebieskie Karty”

Od 1 sierpnia 2010 r. obowiązuje nowe rozwi zania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie⁶, w tym przemocy wobec dzieci ze strony osób najbliższych. W ka dej gminie powstał zespół interdyscyplinarny⁷, w du ej cz ci gmin działaj grupy robocze, pracuj ce z rodzinami dotkni tymi tym problemem. Zmieniona procedura „Niebieskich Kart” zaangażowała wi cejni dotychczas słu b, organizacji, przedstawicieli zawodów (pomoc społeczna, Policja, o wiata, ochrona zdrowia, gminne komisje rozwi zywania problemów alkoholowych, a tak e organizacje pozarz dowe, kuratorzy, prokuratorzy). Jednak jej stosowanie ci gle wi e si z problemami praktycznymi.

Główne problemy

1. Niejasne przepisy dotycz ce udziału dziecka w procedurze „Niebieskie Karty”. Mimo i przepisy wył czaj wprost mo liwo kontaktu dziecka z zespołem interdyscyplinarnym⁸, to udział dziecka w procedurze „Niebieskie Karty” jest nieunikniony, je li dziecko jest ródłem informacji o przemocy w rodzinie. Zasad jest, e „Niebieska Karta A”, czyli formularz wszczynaj cy procedur , wypełnia si w obecno ci osoby, co do której istnieje podejrzenie, e jest dotkni ta przemoc w rodzinie. Jednocześnie nie w przypadku, gdy ofiar przemocy jest dziecko, czynno ci w ramach procedury obligatoryjnie przeprowadza si w obecno ci rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego (z pewnymi wyjątkami)⁹. Stosowanie wprost tych dwóch regulacji oznacza, e pracownik słu by uprawnionej do wypełnienia „Niebieskiej Karty”, któremu dziecko ujawniło fakt stosowania wobec niego przemocy, powinien zorganizowa kolejne spotkanie, na którym – w obecno ci rodzica lub innej osoby wskazanej – nast pi kolejna rozmowa z dzieckiem i wypełnienie formularza. Z pewno ci nie takie było załoenie ustawodawcy, prowadziłoby to bowiem do indagowania dziecka wielokrotnie na tematy dla niego trudne, w obecno ci opiekuna, który mo e by sprawc przemocy.

⁶ Ustawa z 10.6.2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U.2010.125.842.

⁷ § 8 pkt 4 rozporz dzenia Rady Ministrów z 13.9.2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U.2011.209.1245.

⁸ § 2 pkt 1 rozporz dzenia.

⁹ § 5 rozporz dzenia.

2. Małe zaangażowanie w procedurę służby zdrowia. Jak wskazują wyniki badań przeprowadzonych na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w 2012 r. ochrona zdrowia weszła najmniej postawiona ze wszystkich służb zaangażowanych w procedurę (tzn. wypełnia najmniej „Niebieskich Kart – A”, w 2012 r. do zespołów trafiło jedynie 268 kart wypełnionych przez przedstawicieli tego sektora, podczas gdy o wiata wypełniła ich 835, a Policja 26 401)¹⁰. W przypadku dzieci (zwłaszcza małych, nieobjętych jeszcze działaniami instytucji o wiatowych) aktywność służby zdrowia w zakresie rozpoznawania ich krzywdzenia może być natomiast niezmiernie istotna.

3. Małe zaangażowanie w procedurę organizacji pozarządowych w prac zespołów i grup. Zgodnie z art. 9a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹¹ w skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi (obligatoryjnie) przedstawiciele m.in. organizacji pozarządowych. Jest to o tyle istotne, że organizacje pozarządowe pełnią ważną rolę w kształtowaniu oferty pomocowej dla dzieci (np. pomocy psychologicznej, rzeczowej, organizowania wolnego czasu). Według wcześniej przytaczanych wyników badań, jedynie w połowie zespołów występują przedstawiciele tego sektora. Bardzo rzadko występują także w składach grup roboczych (w 60% zespołów wśród członków grupy roboczej nie było przedstawiciela NGO).

4. Brak przepisów regulujących szczegółowo sytuację osób wykonujących zadania w zespołach i grupach. Ustawa wprowadza jedynie zasady, a członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych wykonują zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych. Jak wskazują powyższe badania, w niemal wszystkich zespołach/grupach roboczych ich członkowie wykonują swoje zadania wyłącznie w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych, które nie są redukowane ze względu na udział w pracach zespołu lub grupy. Zwykle nie otrzymują za to dodatkowego wynagrodzenia. Uczestnicy badania wyraźnie podkreślili trudność pogodzenia obowiązków służbowych z pracą dla zespołu/grupy¹². Takie rozwiązanie zniechęca profesjonalistów do zaangażowania w procedurę.

¹⁰ Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, na podstawie badań zrealizowanych przez Instytut Millward Brown SMG/KRC na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, grudzień 2012 r., www.mpips.gov.pl, s. 47.

¹¹ Ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U.2005.180.1493 ze zm.

¹² Wcześniej przytaczana diagnoza, s. 33 i 41.

Proponowane rozwi zania

1. Zalecane jest doprecyzowanie przepisów dotycz cych udziału dziecka w procedurze „Niebieskie Karty” w taki sposób, by dopuszczalne było wypełnienie „Niebieskiej Karty – A” na podstawie wcze niejszych informacji uzyskanych od dziecka, bez ponownego wypytywania go o zdarzenia zwi zane z przemoc w obecno ci rodzica (lub innej wskazanej osoby).
2. Konieczne s szkolenia w zakresie rozpoznawania krzywdzenia dzieci dla lekarzy, piel gniarek i poło nych, uwzgl dniaj ce tak e prawne aspekty informowania organów cigania oraz zespołów interdyscyplinarnych w kontek cie tajemnicy zawodowej. Wiadczenie zwi zane z diagnoz przemocy w rodzinie powinno zosta uwzgl dnione w kontraktach zawieranych przez placówki ochrony zdrowia z Narodowym Funduszem Zdrowia.
3. Konieczne jest podejmowanie przez gminy działań zmierzaj cych do zmotywowania przedstawicieli organizacji pozarz dowych do pracy w zespołach (oraz grupach roboczych), w szczególno ci organizacji zajmuj cych si pomoc dzieciom.
4. Zalecane byłoby wprowadzenie wynagrodzenia za zadania pełnione przez członków zespołów/grup lub wprowadzenie przepisów dotycz cych obowi zku udzielenia pracownikowi zaangażowanemu w takie prace zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia.

1.2. Profilaktyka przemocy wobec dzieci

rodowiskiem, które powinno zapewnia dziecku bezpiecze stwo jest rodzina. Zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla rodzin znajduj cych si w trudnej sytuacji yciowej oraz wzmocnienie umiej tno ci wychowawczych rodziców i kompetencji potrzebnych do poradzenia sobie z trudnymi sytuacjami yciowymi mo e zapobiega krzywdzeniu dzieci.

Ochrona dzieci powinna uwzgl dnia zapewnienie profesjonalizmu osób z nimi pracuj cych. Pierwszym warunkiem tej ochrony jest zapobieganie pracy z dzie mi osób pełniaj cych czyny na szkod małoletnich. Wa ne jest zapewnienie pracodawcom dost pu do informacji o wcze niejszych skazaniach kandydata na pracownika/wolontariusza¹³.

¹³ Dyrektywa 2011/92 z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dzieci cej przykładą do tej kwestii du e znaczenie.

Główne problemy

1. W Polsce nie wprowadzono systemowych rozwiązań wczesnej profilaktyki krzywdzenia dzieci. Nie są obligatoryjnie diagnozowane czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci w rodzinach, co jest szczególnie ważne w przypadku małych dzieci o 3. r. . (wysokie ryzyko urazów i śmierci). Nie ma procedur docierania do rodzin ryzyka na tyle wcześnie, by nie dochodziło do sytuacji kryzysowych.
2. Nie są powszechnie dostępne programy i inicjatywy mające na celu podniesienie kompetencji wychowawczych i opiekuńczych rodziców.
3. Oferta edukacyjna i pomocowa dla dzieci i młodzieży oraz dla rodziców i profesjonalistów nt. przeciwdziałania przemocy wobec dzieci nie jest systemowa i powszechnie dostępna na poziomie lokalnym (gminy).
4. Brakuje w polskim systemie prawnym ogólnego wymogu niekaralności za przestępstwa na szkodę małoletnich wobec osób, które systematycznie pracują z dzieckiem. Mimo wielu regulacji szczególnych, przewidujących takie wymagania (zob. nauczyciele¹⁴, osoby pracujące z dziećmi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych¹⁵), nadal nie jest to wymóg generalny i są profesje, które mogą się wymknąć takim obostrzeniom. Z całą pewnością nie ma takiej podstawy do weryfikowania wcześniej karalności wolontariuszy, którzy świadczą nieodpłatnie pracę w organizacjach czy instytucjach pracujących z dziećmi¹⁶.

Proponowane rozwiązania

1. Konieczne są systemowe rozwiązania w trzech wymiarach profilaktyki: pierwszorzędowe podnoszenie świadomości społeczeństwa na temat problemu krzywdzenia małych dzieci oraz promowanie prawidłowych postaw rodzicielskich; drugorzędowe identyfikacja i wsparcie rodzin ryzyka krzywdzenia małych dzieci oraz trzeciorzędowa interwencja i pomoc dzieciom rodzinom, w których doszło do krzywdzenia. Takie narodowe programy rzędowe od lat realizowane są w wielu krajach UE (Wielka Brytania, Irlandia, Holandia, kraje skandynawskie). Bazując na identyfikacji rodzin ryzyka w trakcie wizyt domowych w pierwszych latach życia dziecka lub w ramach powszechnej edukacji rodziców oczekujących na dziecko. Modelowe rozwiązania lokalne bazujące na współ-

¹⁴ Art. 5 ust. 5 pkt 4 oraz ust. 8a Ustawy z 26.1.1982 r. - Karta Nauczyciela (t.j.: 2006.97.674 ze zm.).

¹⁵ Art. 98 ust. 3 pkt 3 Ustawy z 9.6.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j.: 2013.135).

¹⁶ Wyjątkiem są wolontariusze pracujący w instytucjach, których działania uregulowane są w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

pracy interdyscyplinarnej realizowane są np. w Warszawie przez Fundację Dzieci Niczyje (warszawski program Dobry Rodzic Dobry Start) oraz w Poznaniu przez Poznańskie Porozumienie na rzecz Ochrony Małych Dzieci „Taki mały a VIP”.

2. Konieczna jest systematyczna edukacja dzieci i młodzieży nt. unikania zagrożeń przemocy i wykorzystywaniem oraz szukania pomocy w trudnych sytuacjach życiowych. Dostosowane do poziomu rozwoju dzieci moduły szkoleniowe powinny być realizowane na każdym szczeblu edukacji.

3. Ogólnopolski Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 wprowadzony decyzją Komisji Europejskiej jako usługa społeczna we wszystkich krajach UE (w Polsce w 2008 r.) powinien być dostępny dla dzieci w szerszym zakresie, w trybie 7/24. Powinna zostać zapewniona współpraca telefonu 116 111 z lokalnymi instytucjami świadczącymi pomoc w przypadkach przemocy w rodzinie w całej Polsce.

4. Konieczna jest obowiązkowa edukacja profesjonalistów odpowiedzialnych za dzieci w zakresie identyfikowania syndromów krzywdzenia oraz podejmowania interwencji w sytuacji podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone.

5. Zalecane byłoby wprowadzenie wymogu niekaralności za przestępstwa na szkodę małoletniego wobec osób wykonujących wszystkie zawody oraz działalność związana ze stałymi i bezpośrednimi kontaktami z dziećmi tak, by uniknąć luk prawnych w tym zakresie. Stosowny zapis o charakterze generalnym powinien znaleźć się w Kodeksie pracy. Odpowiednie zmiany powinny zostać wprowadzone także do ustawy z 24.4.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁷ poprzez wprowadzenie zapisu o konieczności zasięgania o kandydatach na wolontariuszy informacji o niekaralności z KRK.

6. Przepisom dotyczącym wymogu niekaralności powinna w każdym przypadku towarzyszyć ustawowo uregulowana procedura zawieszenia pracownika w czynnościach służbowych w razie wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego związanego z czynami popełnionymi na szkodę dziecka.

7. Konieczne jest wprowadzenie w instytucjach edukacyjnych i opiekuńczych polityki bezpieczeństwa dzieci, dzięki której w instytucjach tych zostaną wdrożone standardy ochrony dzieci przed przemocą i wykorzystywaniem. Modelowy program „Chronimy Dzieci” realizuje w warszawskich instytucjach Fundacja Dzieci Niczyje.

¹⁷ Dz.U. 209.1244.

2. Wykorzystywanie seksualne i komercyjna eksploatacja

Mimo wielu zmian wprowadzonych w ostatnim czasie w Kodeksie karnym w zakresie przestępstw seksualnych na szkodę małoletnich, nadal polskie przepisy nie są w pełni zgodne z wymaganiami przepisów europejskich, przewidujących ochronę przed eksploatacją seksualną. Takim aktem prawnym, który Polska jest zobowiązana wdrożyć, jest m.in. dyrektywa 2011/92 z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej.

Główne problemy

1. Brak karalności korzystania z usług prostytuujących się dzieci w wieku 15–18 lat. W art. 199 § 3 kk penalizuje się zachowania o charakterze seksualnym wobec małoletniego w zamian za korzyść majątkową lub osobistą, lub ich obietnicę, tylko jednak te będące wynikiem inicjatywy sprawcy. Wyjątek wymieniona dyrektywa nie uzależnia natomiast odpowiedzialności karnej od tego, z czyjej inicjatywy podejmowane są czynności seksualne z prostytuującymi się osobami (do lat 18) (szerzej Mierzwińska-Lorencka).

2. Niejednolita ochrona małoletnich do 18. roku życia przed przestępstwami związanymi z pornografią. Przepis art. 202 kk przewiduje różnicowanie ochrony przed czynami związanymi zarówno z utrwalaniem, produkowaniem, rozpowszechnianiem treści pornograficznych z udziałem małoletniego, jak i udostępnianiem pornografii małoletnim. Zdecydowanie silniejsza ochrona występuje w odniesieniu do małoletnich do 15. roku życia (np. zakazane jest już posiadanie pornografii z udziałem takiego małoletniego oraz utrwalanie takich treści, niezależnie od tego, w jakim celu działa sprawca).

3. Jednocześnie, brak jest w polskich regulacjach penalizacji czynów dotyczących tzw. przedstawień pornograficznych. Zakazanie, pod groźbą kary doprowadzania lub nakłaniania małoletnich do 18. roku życia do udziału w takich przedstawieniach jest nie tylko wymogiem ww. dyrektywy, ale także odpowiedzi na problemy praktyczne. W obowiązującym stanie prawnym bowiem trudno zakwalifikować czynności związane z nakłanianiem do ukazywania przez dzieci swoich organów płciowych czy dokonywaniem czynności o charakterze seksualnym online w tzw. *streamingu*, zatem bez utrwalania tych treści.

Proponowane rozwiązania

1. Konieczne jest rozszerzenie penalizacji art. 199 § 3 kk o zachowania podejmowane z inicjatywy małoletniego, poprzez objęcie odpowiedzialności karną czynności seksualnej z małoletnim do 18. roku życia w zamian za udzielenie mu korzyści majątkowej lub osobistej, lub jej obietnicy.

2. Powinno nastąpić podwyższenie granicy wieku ochrony małoletnich przy przestępstwach dotyczących pornografii dziecięcej (z 15 do 18 lat).

3. Niezależnym jest wprowadzenie nowego typu czynu zabronionego polegającego na samym tylko ukazywaniu organów płciowych małoletnich oraz nakłanianiu i doprowadzaniu do uczestnictwa w przedstawieniach pornograficznych małoletnich powyżej 15. roku życia.

3. Udział dziecka w postępowaniu karnym

Pozycja pokrzywdzonego dziecka w postępowaniu karnym od wielu lat ewoluuje. Dziecko nie traktuje się już wyłącznie jako źródło informacji o zdarzeniach przestępczych. Może być ono (a na etapie postępowania przygotowawczego jest) stroną postępowania, której przysługują konkretne prawa. Wykonywanie tych praw (i efektywna ochrona dziecka w postępowaniu) w dużej mierze zależy od osoby dorosłej, reprezentującej interes dziecka.

Główne problemy

1. Brak systemowego uregulowania reprezentacji pokrzywdzonego dziecka w postępowaniu karnym. Wspomniana dyrektywa 2011/92/UE w art. 20 ust. 1 wymaga, by państwa członkowskie zapewniły dla małoletniego pokrzywdzonego specjalnego przedstawiciela dla pokrzywdzonego dziecka, jeżeli osoby, którym przysługuje władza rodzicielska, nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów lub jeżeli dziecko jest pozbawione opieki lub oddzielone od rodziny. W praktyce reprezentacja małoletniego w wielu przypadkach nie jest prawidłowa, do reprezentacji wyznaczane są osoby nieprzygotowane do pełnienia tego typu funkcji (np. członkowie rodziny). Jednocześnie najnowsze wyniki badań wskazują, iż dzieci bardzo rzadko korzystają z profesjonalnej reprezentacji (adwokata, radcy prawnego) w postępowaniu karnym (zaledwie kilka procent pokrzywdzonych)¹⁸.

2. Jak wykazały badania aktowe, mimo ochrony dziecka przed wielokrotnym kontaktem z organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości¹⁹ funkcjonuje nieprawidłowa praktyka indagowania dzieci w toku czynności funkcjonariuszy Policji (czynności podczas interwencji, rozpytanie). Małoletni w wieku 15–18 lat nie są ustawowo chronieni przed wielokrotnymi kontaktami w trakcie postępowania, choć argumenty na rzecz szczególnego trybu przesłuchiwania świadków do 15. roku życia są co najmniej zasadne również wobec starszych dzieci.

¹⁸ Badania w apelacji warszawskiej dotyczą udziału małoletnich w postępowaniu karnym dotyczącym czynu z art. 207 kk, zob. Trocha 2013.

¹⁹ Ochronę taką przewiduje art. 185a kpk.

3. Mimo wielu pozytywnych zmian²⁰ w zakresie przesłuchania pokrzywdzonych dzieci w postępowaniu karnym nadal istnieją problemy praktyczne, związane zwłaszcza z metodyką prowadzenia tej czynności, osobami powołanymi do uczestniczenia w niej. Dla przykładu – w sposób niewłaściwy budzi zainteresowanie kontakt z dzieckiem, podział ról między prowadzącym przesłuchanie a biegłym psychologiem uczestniczącym w czynności, czas i zaplanowanie tej czynności itp.

4. Wykonywanie funkcji biegłego psychologa, związanej ściśle z udziałem dziecka w postępowaniu karnym nie jest nadal uregulowane ustawowo. Brakuje przede wszystkim wymogu stałego podnoszenia kwalifikacji przez te osoby, skutecznej procedury pozbawiania danej osoby statusu biegłego oraz ustawowego uregulowania specjalizacji w tym zakresie.

Proponowane rozwiązania

1. Należy postulować, aby w sprawach o czyny na szkodę małoletniego zapewniona była profesjonalna reprezentacja dziecka w postępowaniu karnym. Można byłoby rozważyć polecanie instytucji kuratora procesowego i pełnomocnika. Funkcje takie mogliby pełnić adwokaci lub radcy prawni, przeszkoleni w zakresie problematyki przemocy w rodzinie i psychologii dziecięcej. Z uwagi na konieczność realizacji postulatu szybkości postępowania taki reprezentant mógłby być wyznaczany przez sąd karny. Wynagrodzenie za jego pracę winno być opłacane ze środków Skarbu Państwa.

2. Zalecane byłoby, by małoletni pokrzywdzeni i świadkowie w każdym wieku (do 18. roku życia) byli chronieni przed wielokrotnym kontaktem z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości, nie tylko w zakresie czynności przesłuchania, ale także w odniesieniu do innych czynności w toku postępowania.

3. Zalecane byłoby wprowadzenie wytycznych dla prokuratorów, w których także inne organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, dotyczących zarówno czynności przesłuchania z udziałem dziecka, jak i prowadzenia spraw dotyczących czynów na szkodę dziecka. Jednocześnie nie powinno upowszechniać się wśród osób uczestniczących w przesłuchaniu dziecka *Standardów dotyczących przesłuchiwanie małoletnich świadków w trybie art. 185a i 185b kpk*²¹, rekomendowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Konieczne jest ustawowe uregulowanie wykonywania funkcji biegłego sądowego.

²⁰ Zob. w szczególności ustawę z 13.6.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego, w chwili oddania tekstu do publikacji nie była jeszcze podpisana przez Prezydenta.

²¹ Tekst standardów dostępny na www.fdn.pl.

4. W odniesieniu do biegłych psychologów powinno wskazać się szczególne wymagania dla tych biegłych, którzy opiniują w sprawach z udziałem dzieci. Takim wymogiem byłoby np. minimum trzyletnie doświadczenie w pracy z dziećmi – pod superwizją – pod superwizją odpowiednich specjalistów lub w wyspecjalizowanej w tym zakresie instytucji, udokumentowane specjalistyczne szkolenie lub odpowiednie kształcenie podczas studiów w zakresie psychologii dziecięcej. Takim wymogom powinien towarzyszyć ustawowy obowiązek stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Jednocześnie nie konieczne jest wskazanie na listach biegłych z powyższych odrębnej specjalności – psychologia dziecięca²⁷.

4. mierzenie dzieci w wyniku krzywdzenia

Główne problemy

1. W Polsce brakuje kompleksowych danych nt. mierzenia dzieci w wyniku krzywdzenia. Nie są równie systemowo weryfikowane kategoryzacje przyczyn mierzenia dzieci, co może powodować znaczne zaniżenie i tak fragmentarycznych statystyk.
2. Przypadki nieprzypadkowej mierzenia dzieci nie są w Polsce analizowane w celu trafnego ustalenia przyczyn i czynników ryzyka, co jest bardzo ważne w tworzeniu skutecznej profilaktyki.
3. Nie ma systemu informowania rodziców, którzy nie chcą lub nie są w stanie podjąć się opieki nad dzieckiem o procedurze oddania dziecka do adopcji. Pomocne to zapobieganie w ekstremalnych sytuacjach przypadkom dzieciobójstwa czy porzuceniom dzieci. Alternatywą dla takiej edukacji rodziców, którzy nie chcą lub nie mogą wychowywać swoich dzieci nie powinno być rozwijanie instytucji opieki.

Proponowane rozwiązania

1. Informacje dla rodziców, którzy nie chcą lub nie są w stanie podjąć się opieki nad dzieckiem o możliwości i procedurze oddania dziecka do adopcji powinny być dostępne i aktywnie przekazywane rodzinom wysokiego ryzyka w poradniach zdrowia, na oddziałach położniczych i w ośrodkach pomocy społecznej.

²² Zob. wystąpienie Fundacji Dzieci Niczyje do Ministra Sprawiedliwości.

2. W przypadku ka dej mierci dziecka w wyniku krzywdzenia powinny by obligatoryjnie i interdyscyplinarnie analizowane jej przyczyny. Inspiruj cy jest model działaj cych w niektórych krajach zespołów dochodzeniowych w sprawach mierci dzieci (*child death review teams*). Centralnie analizowane ustalenia takich zespołów pomagaj w skutecznej profilaktyce tego typu zdarze .

5. Dane o zjawisku krzywdzenia dzieci

Mimo polepszajacego sie zasobu i szczegolowosci statystyk przestepczosci wobec dzieci, nadal istnieje powazne uchybienia w zbieraniu i agregowaniu informacji na ten temat.

Główny problem

1. W systemach informatycznych prokuratury brak jest oznaczenia, ze dane przestepstwo zostalo popelnione na szkode maloletniego. Utrudnia to znacznie pozyskiwanie wiarygodnych informacji o skali tego zjawiska²³.
2. Zadna instytucja centralna nie zajmuje sie gromadzeniem i agregacja danych statystycznych i badawczych dotyczacych malych dzieci (profilaktyka) oraz problemu przemocy/przestepstw wobec dzieci.

Proponowane rozwiazania

1. Nalezyc wnioskowac o oznaczanie w systemach informatycznych prokuratur spraw z udzialem maloletniego pokrzywdzonego (ponizej 18. roku zycia) i zbieranie ww. danych z obszarów wszystkich apelacji przez Prokurature Generalna.
2. Dane nt. przestepczosci i przemocy wobec dzieci powinny byc monitorowane na szczeblu narodowym. Instytucje gromadzace informacje nt. przemocy wobec dzieci powinny robic to wedlug ujednoczonej metodologii, by zapewnic porownywalnosc danych i uniknac wystepujacych obecnie rozbieznosci miedzy różnymi rejestrami i bazami.

Opracowaly: Olga Trocha, Monika Sajkowska

²³ W tym zakresie zob. opis przeprowadzenia bada w: Trocha 2013.

Literatura

- GUS (2012). Ludność według płci i roku urodzenia. <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., & Kracke, K. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire toolkit*. http://www.unh.edu/ccrc/jvq/index_new.html
- Mazur, J., Małkowska-Szcutnik, A. (2011). *Wyniki badań HBSC 2010. Raport techniczny*. Instytut Matki i Dziecka. Diagnoza dotycząca realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wykonywanych przez zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze, a także realizacji procedury „Niebieskie Karty” w oparciu o rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, na podstawie badań zrealizowanych przez Instytut Millward Brown SMG/KRC na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, grudzień 2012 r., www.mpips.gov.pl, s. 47.
- Mierzwińska-Lorencka, J., *Ekspertyza prawna w przedmiocie zgodności prawa polskiego z wybranymi aktami prawa europejskiego dotyczącymi ochrony małoletniego przed wykorzystywaniem seksualnym oraz handlem ludźmi*, www.fdn.pl/badania
- Trocha, O., (2013). *Udział małoletnich w postępowaniu karnym z art. 207 kk. Raport z badań ankietowych*, www.fdn.pl/badania.
- Unicef (2003). *A League Table of Child Maltreatment Deaths in Rich Nations*, Innocenti Report Card No 5, Florence.
- Włodarczyk, J. (2012). *Wzrost dzieci jako konsekwencja krzywdzenia lub zaniedbania. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, nr 2(39).
- Wójcik, Sz., (2012). *Przemoc fizyczna wobec dzieci. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, nr 2(39).

**Wiele dzieci czeka na Twoją pomoc...
Możesz zmienić ich sytuację
przekazując **1%** podatku lub darowiznę.**

**Fundacja Dzieci Niczyje
www.fdn.pl (możliwość wpłat online!)**

**nr konta bankowego:
Bank PEKAO SA 96 1240 6218 1111 0000 4620 9700
KRS 0000 20 44 26**

OGÓLNOPOLSKA DIAGNOZA PROBLEMU PRZEMOCY WOBEC DZIECI 2012

7 na 10 dzieci doświadczyło w swoim życiu przemocy

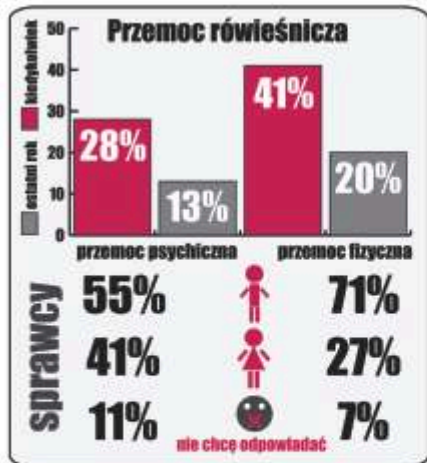
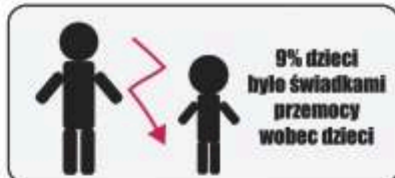
6 na 10 doświadczyło przemocy rówieśniczej

3 na 10 doświadczyło przemocy ze strony dorosłych

3 na 10 padło ofiarą rozboju, wandalizmu i/tub napaści

Patronat

MINISTER
EDUKACJI
NARODOWEJ

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Infografika prezentuje wyniki "Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci" przeprowadzonej przez Fundację Dzieci Niczyje przy współpracy z Millward Brown w październiku i listopadzie 2012 roku na ogólnopolskiej próbie (N=1005) dzieci i młodzieży w wieku 11-17 lat. Raport z badania dostępny jest na stronie fdn.pl.